

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران
مدرسه علمیه الزهرا (سلام الله علیها) شهرستان شیراز
مقاله سطح ۲ (کارشناسی)

عنوان:

معیارهای تربیت دینی در سوره لقمان

استاد راهنما:

سرکار خانم رضوی

پژوهشگر:

زینب نوروزی

A stylized, high-contrast black and white illustration of a large, ornate letter, likely a 'Qaf' (ق) in Arabic calligraphy. The letter is rendered with thick, bold strokes and features several decorative elements, including a large, sweeping loop at the bottom and a smaller, curved stroke at the top. The overall style is reminiscent of traditional Islamic art or calligraphy, with a focus on geometric and organic forms.

شورای عالی حوزه علمیه قم
مرکز مدیریت حوزه های علمیه خواهران
مدرسه علمیه الزهرا (س) شهرستان شیراز
مقاله سطح ۲ (کارشناسی)

عنوان:

معیارهای تربیت دینی در سوره لقمان

استاد راهنما:

سرکار خانم رضوی

پژوهشگر:

زینب نوری

بهار ۹۶

چکیده

تربیت دینی مجموعه دگرگونی هایی است که در فکر و عقیده فرد به منظور ایجاد نوعی خاص از عمل و رفتار، که متکی به ضوابط مذهب باشد، انجام می گیرد. در سایه این دگرگونی ها، اخلاق، آداب و رفتار و روابط فردی و اجتماعی شخص صورت مذهبی و دینی به خود می گیرد. از آنجایی که تربیت دینی و مذهبی انسان از دوران کودکی و حتی پیش از تولد آغاز می شود، توجه به تربیت دینی فرزندان از جنبه های فردی، خانوادگی و اجتماعی امری مهم و ضروری است. از این رو با بررسی سیره قولی و فعلی بزرگانی چون لقمان حکیم (که خداوند او را در قرآن بر این اساس یاد کرده که فرزندش را به ده اندرز بسیار مهم و سرنوشت ساز نصیحت کرده) و کشف قوانین و قواعد حاکم بر آنها و نظام بخشی به مجموعه آنها می توان به مبانی تربیت دینی دست یافت.

کلید واژه: اسلام، تربیت، دین، صبر، لقمان.

۱- مقدمه

با توجه به اینکه همه انسان ها به دنبال این هستند که بدانند سعادت و کمالشان در چیست و در این میان گروه‌های زیادی از انسان‌ها به خاطر عدم اعتقاد به مبانی دینی سعادت خود را در محدوده نظام مادی و دنیوی می‌دانند اما از نظر اسلام، بهترین و بالا ترین راه سعادت تربیت و تزکیه نفس است.

از آنجایی که هدف همه پیشوایان دینی علیهم السلام تربیت انسان‌ها بوده است، به رفتار و گفتار آنها در زمینه فرزندان پرداخته شده است.

از معیارهای تربیت دینی در قرآن نصیحت های لقمان حکیم که در سوره لقمان به آن پرداخته شده می‌باشد که اگر چنین چیزی نبود معیارهای تربیت دینی شناسانده نمی‌شد و در این صورت الگوهای غیر دینی جایگزین آن می‌شد.

تربیت دینی آثاری به همراه دارد از جمله ایجاد تقویت و پرورش روح تقوا، هدایت پذیری در نسل جوان و نوجوان است. برای دستیابی به این امر این تحقیق بر آن است تا در بخش اول به مفهوم شناسی تربیت از منظر قرآن و روایات و تربیت واقسام آن، در بخش دوم به شخصیت لقمان و حکمت آن و محتوای کلی سوره لقمان و در بخش سوم به فرایندهای تربیتی سوره لقمان بپردازد.

۲- معنای لغوی و اصطلاحی تربیت

واژه تربیت در لغت به معنای پرورش دادن و تربیت کردن است. (مجدالدین، ۴۸۲، ۱۴۳۰)

«راغب اصفهانی» در کتاب «المفردات فی غریب القرآن» می‌نویسد: «رب» اساساً به معنای تربیت است و این؛ یعنی تحول و دگرگونی تکاملی چیزی از حالی به حال دیگر تا حد تمام. «ربا» به معنای افزودن از همین معناست.

بنابراین، تشویق و تنبیه روشی بسیار مهم و اساسی در تربیت است که در عمل نیازمند شناخت، محبت، ظرافت و دقتی طبیبانه است. هیچ چیز مانند تشویق صحیح و به جا و به اندازه مردمان را به تلاش و درستکاری برنمی‌انگیزد، زیرا انسان به فطرتش که عشق به کمال مطلق و انزجار از نقص است، میل به کمالات و نیکویی و تشویق و قدردانی دارد و همان طور که فطرت اصلی آدمی عشق به کمال مطلق است و فطرت تبعی او انزجار از نقص، تشویق و قدردانی، اصلی و تنبیه و مجازات، تبعی است و فقط آن هنگام مجاز است که چاره ای جز آن برای بیداری و اصلاح و مداوا نباشد.

۹-۲- آداب تشویق

تشویق مانند هر امر دیگر زمانی نتیجه بخش و مثبت و رشد دهنده است که بر اساس آدابی درست اعمال شود که به مواردی از این آداب اشاره می‌شود. تشویق به عمل و صفت نیک شخص تعلق می‌گیرد و برای آن است که نیکوکار به نیکی تمایلی بیشتر یابد و باید شخصی که تشویق می‌شود بداند که آنچه ارزشمند است عمل و صفت او است. تشویق باید به جا و به مورد و متناسب با میزان و نوع عمل باشد و روحیه شخص در انتخاب شکل آن یعنی تشویق زبانی، رفتاری، مالی، معنوی و جز اینها ملاحظه گردد. تشویق باید به موقع انجام گیرد تا تأثیر مشخص و کارآ و مثبتی داشته باشد. به عنوان نمونه می‌توان از رفتار پیامبر در تشویق «حسان بن ثابت» در غدیر خم یاد کرد. تشویق باید به اندازه باشد و به هیچ وجه از حد تجاوز ننماید، زیرا در این صورت موجب غرور و تباهی شخص می‌شود؛ و نیز نباید کمتر از اندازه باشد، زیرا نتیجه مطلوب خود را از دست می‌دهد.

تشویق وسیله برانگیختن است و نباید خود به صورت هدف درآید و تمام ذهن و فکر شخص را به خود مشغول سازد که در این صورت نقش بازدارنده پیدا می‌کند، زیرا موجب فراموش شدن هدف اصلی می‌شود.

هنگام تشویق کردن باید علت آن بر شخصی که تشویق می‌شود روشن باشد و این کار به گونه ای

صورت گیرد که شخص خود را مستحق آن ببیند و از تایید درونی وی برخوردار باشد. (دلشاد
تهرانی، ۱۳۳۴، ۳۵۷)

۹-۳- نقش تنبیه در تربیت

انسان پیوسته در معرض اشتباه و خطا، انحراف و گناه و شر و فساد است؛ و نفس سرکش آدمی
مادام که مهار نشده است، انسان را به نافرمانی خدا می کشاند و در وادی هواها و هوس ها به انواع
تباهی ها مبتلا می سازد.

تنبیه و مجازات درست و طبق ضوابط نقشی اساسی در اصلاح فرد و جامعه دارد و علی رغم ظاهر
آن از لطافت و جمالی شگفت برخوردار است و عین رحمت و محبت است و سبب پاکی و پاکیزگی
فرد و جامعه می شود.

۹-۴- آداب تنبیه

تنبیه و مجازات زمانی معنی درست خود را می یابد و نقشی بیدارکننده و اصلاح کننده دارد که بر
اساس آدابی صحیح اجرا شود و از همه مهم تر آن که ریشه ها و زمینه های کجی و ناراستی شناخته
شود و تلاش گردد که آن زمینه ها از بین برود.

اکنون به برخی نکاتی که در امر تنبیه باید رعایت گردد اشاره می شود: تنبیه به عمل و صفت بد
شخص تعلق می گیرد و هدف آن است که شخص از بدی جدا شود و نباید شخصیت انسانی او مورد
اهانت و حقارت قرار گیرد. تنبیه باید سنجیده و حساب شده و دقیق باشد و به هیچ وجه از حد و
اندازه فراتر نرود و از میزان خطا و جرم شدیدتر نباشد که در این صورت تأثیر مثبت خود را از دست
می دهد و موجب عکس العمل می شود. تنبیه برای تنبه و بیداری است و باید کاملاً متناسب شخص و
عملی که از او سر زده است انتخاب شود. تنبیه نباید به هیچ وجه برای تشفی خاطر و ارضای خود و یا
انتقام صورت بگیرد، زیرا تنبیه ابراز محبت و دلسوزی است در قالبی مناسب برای اصلاح و تربیت و

نه انتقام‌جویی و تخلیه احساسات .

۱۰- نتیجه‌گیری

بهترین نوع تربیت، تربیت دینی و اسلامی است که در سوره لقمان به آن اشاره شده است و از مهم‌ترین نتایج تربیت دینی در گفته‌های جناب لقمان و در تعبیر قرآنی آن است که انسان را از منکر و غرور و تکبر منع نموده و به معروف و صبر بر مصیبت‌ها و احترام به پدر و مادر تشویق و سفارش کرده است.

بنابراین، باید در نظر داشت که اصول تربیت در جهت اهداف مطلوب به کار گرفته شوند، زمانی نتیجه می‌دهند و به کمک آنها می‌توان صفات باطنی را اصلاح کرد و صفحه دل را از آلودگی‌ها پاک نمود و کمالات اخلاقی را در آدمی جلوه بخشید که در اثر تکرار و تلقین و تمرین، آن کمالات در روح انسان نقش ببندد و راسخ و غیر قابل زوال گردد، یا لاقل به آسانی زایل نشود. چرا که نجات، در گرو ایمان و تقوای مستمر و رسیدن به مقام رضای دوجانبه بین خدا و انسان می‌باشد. پس باید کاری کرد که بنیان وجودی نسل جوان و نوجوان، بر پایه تقوا و رضوان الهی قرار گیرد؛ زیرا غیر از این، بنیان دیگری که خیر باشد، وجود ندارد.

بنابراین، با بررسی معیارهای تربیت دینی امید است که بتوان تربیتی صحیح نسبت به فرزندان خود داشت و جامعه‌ای رو به سوی سعادت و کمال پیش برد.

فهرست منابع

* قرآن کریم.

منابع عربی

۱- الخوارزمی، محمود ابن عمران الزمخشری، **تفسیر کشاف**، جزء سوم، بیروت: دار الاحیاء التراث العربی، بی تا.

۲- مجلسی، محمدباقر، **بحار الانوار**، جلد چهاردهم، تهران: دارالکتب اسلامی، ۱۳۶۳.

منابع فارسی

۱- آمدی، عبدالواحد بن محمد، **غررالحکم و دررالکلم**، سید هاشم رسولی محلاتی، ج اول، چاپ دهم، تهران: نشر و فرهنگ اسلامی، ۱۳۸۶.

۲- انصاری، محمدعلی، **تفسیر سوره لقمان**، مشهد: بیان هدایت نور، ۱۳۸۸.

۳- تهرانی، مجتبی، **اخلاق الاهی**، چاپ اول، تهران: پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۱.

۴- حجتی، محمد باقر، **اسلام و تعلیم و تربیت**، چاپ شانزدهم، بی جا: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۴.

۵- حقیقی، مرضیه، **نصایحی برای جوانان**، چاپ اول، قم: عصر جوان، ۱۳۸۹.

۶- دلشاد تهرانی، مصطفی، **سیری در تربیت اسلامی**، تهران: بی نام، ۱۳۳۴.

۷- سبحانی، جعفر، **مربی نمونه**، قم: انتشارات توحید، ۱۳۶۱.

۸- الطبرسی، فضل بن الحسن، **تفسیر مجمع البیان**، ضیاءالدین نجفی، ج ۱۹، چاپ اول، بی جا: انتشارات فراهانی، بی تا.

- ۹- عاشوری لنگرودی، حسن، تربیت و اخلاق اسلامی، چاپ اول، قم: زمینه سازان ظهور امام عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف، ۱۳۸۸.
- ۱۰- فعال عراقی نژاد، حسین، داستان های قرآن و تاریخ انبیاء در المیزان ۲، تهران: سبحان، ۱۳۷۷.
- ۱۱- لطفی، محمد، پنندهای لقمان حکیم، قم: نسیم حیات، ۱۳۸۸.
- ۱۲- مجلسی، محمدباقر، پنندهای لقمان حکیم، حسین صالحی، چاپ اول، تهران: انتشارات پیام آزادی، بی تا.
- ۱۳- محمدی ری شهری، محمد، حکمت نامه لقمان حکیم، جعفر آریانی، قم: دارالحديث، ۱۳۸۵.
- ۱۴- مشایخی راد، شهاب الدین، تعلیم و تربیت دینی، قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۰.
- ۱۵- مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۱۷، چاپ بیستم، قم: دار الکتب الاسلامیه، ۱۳۸۶.